

DZIEŁA AUGUSTA LUDWIGA MOSTA

Dzieje minionej i współczesnej kolekcji w szczecińskich zbiorach muzealnych.

W połowie XIX w. do Szczecina przybywano koleją, stanowiącą wciąż jeszcze atrakcyjną nowość. Widok, jaki jawi się przed oczyma podróżnych wysiadających z pociągu, zdaje się być zazwyczaj najbardziej zapamiętywanym obrazem odwiedzanego miasta.

Jeden z takich obrazów odnotował Hermann Grieben w przewodniku po Szczecinie i okolicy, którego trzecie wydanie ukazało się w 1857 r.: *Gdy po nudnej monotonii podróży koleją od strony Berlina, monotonii przerwanej raz tylko koło Neustadt-Eberswalde, zbliżamy się do pierwszego w monarchii pruskiej portu morskiego i wnosimy się poprzez grzebień wzgórz tworzących lewy skraj doliny Odry, dostrzegamy nagle otwierającą się przed nami szeroką nizinę, poprzez którą przepływa Odra z licznymi dopływami. Ten widok nasyczonej siecią wód, z jednej strony ograniczonej malowniczym ciągiem zalesionych wzgórz, pokrytej łąkami zielonej doliny, tam gdzie wznosi się szczyt wieży celnej w Dąbiu przechodzącej po północno-wschodniej stronie w błękitne lustro jeziora Dąbskiego, słusznie sławiony jest jako najbardziej urokliwy i zaliczany do szczególnych atrakcji Szczecina. I pewnie dlatego tym mniej korzystnie prezentuje się samo miasto: chaotyczne skupisko wzajemnie przenikających się dachów, kominów i masztów statków, pośród których wyróżnia się jedynie okazała wieża kościoła św. Jakuba i szare gmaszysko zamku. To obraz, którego nie są w stanie poprawić nawet liczne zespoły*

*budynków nieskończonego jeszcze Nowego Miasta*¹.

Wprawdzie eksponowana w Muzeum Historii Szczecina – Oddziale Muzeum Narodowego w Szczecinie, widziana oczami berlińskiego wędzisty Ludwiga

August Ludwig Most, *Portret Auguste Schiffmann*, 1835, technika olejna, płótno, śred. 36 cm, Muzeum Narodowe w Szczecinie. Fot. G. Solecki

Eduarda Lütkego (1801-1850), słoneczna panorama szczecińskiego bulwaru nadodrzańskiego z licznymi kamienicami i piętrzącymi się ponad ich dachami budynkami Podzamcza w głębi

oraz górującymi bryłami kościoła św. Jakuba i zamku książęcego prezentuje się malowniczo i atrakcyjnie, to jednak miasto zasnuwane zazwyczaj nadrzeczną mgłą i ciemnym dymem z kominów, otoczone ponurymi murami twierdzy, ciasne, z wąskimi ulicami obudowanymi wysokimi domami kryjącymi podwórka z oficynami nie mogło należeć do miejsc kuszących artystów swymi widokami. August Ludwig Most był jednym z tych niewielu twórców, którzy po studiach powrócili do Szczecina. Spośród szczecińskich malarzy XIX w. zasługuje on na szczególną pamięć, nie tylko jako wierny swemu rodzinnemu miastu, wytrwały pedagog oraz inicjator i współtwórca pomorskiego życia artystycznego, ale także interesujący przedstawiciel malarstwa niemieckiego biedermeieru, tworzący przede wszystkim na potrzeby mieszczaństwa i dzielący jego ideały².

Carl August Ludwig Most – urodzony 10 marca 1807 r. jako siódmy syn Anny Charlotty z domu Engel i Johanna Christiana Mosta, ślusarza, członka starszyny cechu – edukację artystyczną rozpoczął w tradycyjny sposób, terminując jako czeladnik u stargardzkiego mistrza Thielego, w 1825 r. uzyskując stosowny dyplom³. Jego pilność i zdradzany talent, a przypuszczalnie także

wsparcie rodzinnego domu, umożliwiły mu dalszą naukę w Królewskiej Pruskiej Akademii Sztuki w Berlinie (Königliche Preussische Akademie der Künste). Studia podjął w 1825 r. i kontynuował do 1830 r. Początkowo uczęszczał do klasy rysunku Ferdinanda Collmanna (1763-1837). W 1826 r. uczył się w klasie krajobrazu Petera Ludwiga Lütkego (1759-1831), znanego pejzażyści i grafika, ojca Ludwiga Eduarda, oraz w klasie gipsu Johanna Gottfrieda Niedlicha (1766-1837), artysty specjalizującego się w malarstwie historycznym. Już od drugiego roku studiów zaczął pokazywać swoje dzieła na wystawach berlińskiej akademii i czynił to regularnie aż do lat 50. XIX stulecia. W 1828 r. na krótko wrócił na Pomorze i pracował w Stargardzie. Jednocześnie nadal kształcił się w pracowni berlińskiego malarza historycznego Heinricha Lengericha (1790-1865), notabene swego krajana. W 1829 r. między innymi pobierał lekcje rysowania z żywego modelu u Johanna Gottfrieda Schadowa (1764-1850) – ówczesnego dyrektora akademii. W tym samym roku wstąpił do działającego w Berlinie związku zrzeszającego młodych artystów – Verein jüngerer Künstler. Następnym etapem doskonalenia zawodowego Augusta Ludwiga Mosta było Drezno, gdzie rozpoczął samodzielną działalność twórczą, a także założył rodzinę, poślubiając w 1831 r. Karoline Krüger (1805-1840), a po jej śmierci ożenił się powtórnie z Laurą Fritz (1812-1900). W Dreźnie urodziło się dwoje z sześciorga jego dzieci, co znalazło wyraz w powstających wówczas obrazach. W 1834 r. artysta powrócił do rodzinnego Szczecina. Już wkrótce po powrocie zorganizował pierwszą szczecińską wystawę dotychczasowego dorobku – warto w tym miejscu zaznaczyć, że była to w Szczecinie pierwsza wystawa poświęcona jednemu artyście. Ludwig August Most był, obok Petera Heinricha Remy’ego, teologa i prawnika, oraz Karla Friedricha Wilhelma, dyrektora gimnazjum Fundacji Mariackiej, wśród inicjatorów powstania pierwszego szczecińskiego stowarzyszenia Kunstverein für Pommern, którego celem było kształtowanie i zaspokajanie potrzeb estetycznych mieszczaństwa oraz rozwój miejscowego środowiska twórczego. Stowarzyszenie, którego sta-

tut podpisano 9 września 1834 r., organizowało wystawy, sprzedawało obrazy oraz rozlosowywało pośród członków oryginalne dzieła. August Ludwig Most uczestniczył regularnie w tych wystawach aż po rok 1873. Potrzeba utrzymania powiększającej się rodziny, a przede wszystkim zamiłowanie do pracy z dziećmi i młodzieżą spowodowały, że w grudniu 1841 r. został nauczycielem rysunku w szczecińskich szkołach średnich, początkowo w Gimnazjum Fundacji Mariackiej, następnie również w Szkole im. Fryderyka Wilhelma, a od 1871 r. także w Gimnazjum Miejskim. Most był cenionym portrecistą – jego konterfekty zdobyły zarówno szczecińskie wnętrza publiczne (był m.in. twórcą galerii książąt pomorskich i profesorów wspomnianego Gimnazjum Fundacji Mariackiej), jak i prywatne, szczecińskie i pomorskie salony bogatego mieszczaństwa i arystokracji. Specjalizował się w scenach rodzajowych. Liczne kompozycje malarza, podobnie jak dziewiętnastowieczna powieść realistyczna, zdają się być zwierciadłem, w którym przegląda się codzienność – czasem nieco poprawiona i wystylizowana. Naturalistyczny sposób przedstawienia przywodzi skojarzenia z obrazami holenderskich mistrzów XVII w.⁴ Zapoczątkowane w dobie biedermeieru, popularne przez cały XIX wiek, sceny rodzajowe rozgrywające się w oberżach stały się typowym, odpowiadającym mieszczańskiemu gustowi, elementem wyposażenia wnętrza, zyskały obiegowe określenie „pseudoholendrów”. W wielu obrazach Mosta widoczne jest również jego zainteresowanie lokalnymi, pomorskimi motywami folklorystycznymi – zarówno w wyglądzie osób, jak i wnętrza oraz sprzętów. Wywodzące się z ducha romantyzmu zainteresowanie Mosta folklorem wpisuje jego twórczość w nurt popularnych w Niemczech etnograficznych przedstawień rodzajowych I. poł. XIX w.⁵ Czasem podejmował także cenione wśród odbiorców weduty i widoki architektury oraz pejzaże, zazwyczaj wzbogacając je rodzajowym sztafażem. Malował ponadto kopie obrazów dawnych mistrzów. Wśród jego uczniów był m.in. ceniony współcześnie Eugen Dekkert (1865-1956). Był czynny zawodowo aż do śmierci 27 czerwca 1883 r. Pocho-

August Ludwig Most, *Portret starszej damy*, 1842, technika olejna, płótno, 100x81 cm, Muzeum Narodowe w Szczecinie. Fot. G. Solecki

wany został na położonym za Bramą Królewską Cmentarzu Grabowskim.

W 2. poł. XIX w., kiedy to Szczecin wkroczył na drogę szybkiego rozwoju, stając się najsilniejszym niemieckim ośrodkiem obrotów towarowych na Bałtyku,⁶ o krajoznawstwie kolekcjonerskim miasta decydowali przedstawiciele bogatego mieszczaństwa, m.in. Carl August Dohrn, jego synowie Anton i Heinrich,⁷ Heinrich Scheeffler, Heinrich Stolting⁸ czy prowadząca znany salon artystyczny Sophie Auguste Tilebein. Cenną kolekcję obrazów w 1876 r. przekazał Szczecinowi także konsul generalny Maurer z Berlina⁹. Wraz z intensywnym rozwojem społeczeństwa mieszczańskiego, w epoce określanej częstokroć jako „czas towarzystw”¹⁰, rozpoczął się także proces tworzenia publicznych zbiorów i instytucji muzealnej. Muzeum Miejskie

August Ludwig Most, *Portret Barnima XII*, 1862, technika olejna, płótno, 78x63 cm, Muzeum Narodowe w Szczecinie. Fot. G. Solecki

powołano do życia w 1857 r., gdy Kunstverein für Pommern przekazał miastu swe dotychczasowe zbiory, a ono podjęło się dalszego finansowania oraz zapewniło miejsce ekspozycji. Tej instytucji w 1884 r. Heinrich Stolting przekazał testamentem swój zbiór grafik. W skład muzeum weszły, m.in.: Miejska Galeria Obrazów (Städtische Bildergalerie), Miejski Gabinet Grafiki (Städtische Kupferstichsammlung), Zbiór Brązów Antycznych (Antike Bronzesammlung). Powstałe w wyniku scalenia miejskich kolekcji Muzeum Miejskie (Museum der Stadt Stettin) uzyskało w 1913 r. siedzibę w nowym, wybudowanym według projektu Wilhelma Meyera-Schwartaua

zaledwie trzy portrety jego pędzla stały się własnością muzeum. Katalogi zbiorów z roku 1880 i 1882 wymieniają dwie podobizny osób zasłużonych dla miasta, szczególnie poprzez wspieranie rozwoju kultury i sztuki¹¹. Panny Adolphine i Mathilde Schmidt podarowały portret księżnej Elżbiety Brunswickiej, która prowadziła salon kulturalny i była protektorką kilku artystów. Kupiec Kiesel przekazał testamentem portret kupca Heinricha Scheeffera, malowany według innego jego portretu, przypuszczalnie przez Jakoba Schlesingera (1792-1855). Heinrich Scheeffeffer, dzięki majątkowi zdobytemu w transakcjach kupieckich i produkcji własnego browaru,

pośród obywateli. Jego twórczość związana ze stolicą Pomorza zaczęła być gromadzona w zbiorach miejskich i regionalnych. Wcześniej, przed 1899 rokiem – jako dar żony podpułkownika Schneidera – trafił do miejskich zbiorów *Portret Pani Woldermann*¹³. Juliane Henriette Woldermann, żona radcy rejencji, była córką Heinricha Scheeffera – wzo-rem ojca z *zapalem wspierała Miejską Galerię Obrazów założoną w 1857 r., której przekazała w 1863 r. dwa portrety pędzla Fransa Hals*¹⁴. Własnością Muzeum Miejskiego był także pochodzący z 1836 r. rysunek kościoła Św. Jakuba widzianego od strony prezbiterium, który trafił przypuszczalnie do zbiorów w latach 1905-1909¹⁵. W latach 1910-1944 dzięki zakupom i darom zbiory miejskie wzbogaciły się o dwadzieścia dwa dzieła, głównie obrazy, ale także kilka studiów rysunkowych i litografii oraz dziewiętnaście szkicowników. Były wśród nich m.in. podobizna nadburmistrza Andreasa Friedricha Maschego oraz para portretów małżeńskich – szczecińskiego kupca Friedricha Gottloba Schalla i jego żony Agnes Leontine, z domu Neumann¹⁶. W okresie międzywojennym (1926/1927) zakupiono do zbiorów miejskich od Agnes Straub z Berlina wczesny, niegdyś zakupiony przez Elżbietę Brunswicką *Zamek w Szczecinie od północy*¹⁷.

W okresie międzywojennym w zbiorach drugiego szczecińskiego muzeum – Pomorskiego Muzeum Krajowego (Pommersches Landesmuseum) – w ramach gromadzonej tamże tzw. Kolekcji Pomorskiej (Pommersche Sammlung) znalazło się dziewięć dzieł Augusta Ludwiga Mosta: powstałe w 1861 r. *Wnętrze kościoła zamkowego*¹⁸, *Portret Johanne Friederike Niemann* oraz siedem dalszych portretów w tym jeden litograficzny¹⁹.

Przed II wojną światową w muzeach rodzinnego miasta Augusta Ludwiga Mosta znajdowały się jego niewielkie studyjne prace, upamiętniające kulturę ludową, takie jak *Pochód weselny*²⁰ czy *Kobieta z dzieckiem w ludowych strojach*²¹. Interesującą grupę dzieł stanowiły obrazy i studia z widokami Szczecina, jego architektury oraz pomorskie pejzaże, m.in. *Panorama Szczecina z Łasz-*

August Ludwig Most, *W karczmie*, 1834, technika olejna, deska, 59 x 77,5 cm, Muzeum Narodowe w Szczecinie. Fot. G. Solecki

gmachu przy dzisiejszych Wałach Chrobrego. Druga z instytucji muzealnych – Pomorskie Muzeum Krajowe (Pommersches Landesmuseum) – otrzymała swoją siedzibę, barokowy gmach dawnego Ziemstwa Pomorskiego, dopiero w 1928 r. Znalazły się tam zbiory Towarzystwa Historii i Starożytności Pomorza, które początkowo eksponowano w gmachu Muzeum Miejskiego.

Zapewne brak w twórczości Augusta Ludwiga Mosta dzieł o tematyce historycznej spowodował, że przez wiele lat jego obrazy nie były nabywane do zbiorów miejskich Szczecina. Za życia mala-

konował dzieła sztuki, które później trafiły do zbiorów muzealnych. Sam August Ludwig Most podarował do zbiorów portret księcia pomorskiego Barnima XII, skopiowany własnoręcznie z anonimowego oryginału. Darem artysty był także okazały obraz rodzajowy upamiętniający chrzest w pomorskim kościele, wystawiony w 1864 r. w berlińskiej, a następnie – dwukrotnie w roku 1865 i 1871 – w drezdeńskiej akademii¹².

Dopiero po śmierci Augusta Ludwiga Mosta dostrzeżono jego znaczenie dla rozwoju szczecińskiego środowiska artystycznego i szerzenia kultury estetycznej

towni²², olejne studium wieczornych obłoków nad Bałtykiem z tegoż roku²³, akwarelowe przedstawienie statków Szczecińskiej Kompanii Parowców²⁴. Ponadto warto także odnotować nabyty w 1936 r. szkic ruin kościoła św. Gertrudy w Hamburgu dokumentujący skutki pożaru z 11 kwietnia 1843 r.²⁵ oraz malowany podczas pobytu w stolicy Saksonii panoramiczny *Widok Drezna* z 1833 r.²⁶

W wyniku II wojny światowej zbiory muzealne uległy rozproszaniu²⁷, stosunkowo niewiele dzieł sztuki znajdujących się niegdyś w Szczecinie dotrwało do dziś *in situ* – jedynie ich skromna część znajduje się dziś w zbiorach Muzeum Narodowego w Szczecinie, będąc świadectwem dziedzictwa miasta, współtworząc jego swoisty *genius loci*²⁸. Pamięć o dawnych zbiorach w znaczący sposób określa współczesne kierunki działalności kolekcjonerskiej szczecińskiego muzeum.

W zorganizowanym w 1945 r. polskim Muzeum Miejskim, obecnym Muzeum Narodowym w Szczecinie, zachowało się ledwie kilkanaście prac. W Dziale Sztuki znalazły się dwa obrazy. Niewielki portret Auguste Schiffmann z 1835 r. pochodzi ze zbiorów dawnego szczecińskiego Pommersches Landesmuseum²⁹. Jest on świadectwem talentu Augusta Ludwiga Mosta w zakresie malowania naturalnych i pełnych psychologicznej prawdy konterfektów dzieci. Malując portret córki szczecińskiego mieszczańca Augusta Ferdinanda Schiffmanna, później żonatego Kittel, Most realistycznie odtworzył delikatne dziecięce rysy, a w bystrym spojrzeniu połączonym z lekkim uśmiechem potrafił wyrazić i chwilowy stan ducha, i osobowość Augusty, jej żywe usposobienie, ciekawość świata i niezależność myśli. Odświętny, staranny strój wskazuje na reprezentacyjny charakter portretu dziecka. Szlachetności dodaje obrazowi oryginalna, prostokątna rama o wewnętrznym owalnym profilu zdobiona złożonymi neorenesansowymi aplikacjami floralnymi.

Drugi obraz to wspomniany *Portret Barnima XII*³⁰. Obraz ów potraktowany dość sucho, dokumentalnie, należał do

August Ludwig Most, *Rodzina chłopska w izbie*, 1845, technika olejna, płótno, 47,5 x 38,5 cm, Muzeum Narodowe w Szczecinie. Fot. G. Solecki

szeregu siedemnastu kopii anonimowych portretów książąt pomorskich malowanych przez różnych artystów: Ottona Heydena (1820-1897), F. Böhlinga (czynnego w Szczecinie ok. 1852-1864), Rosę Behm (czynną ok. 1866-1889) oraz bliżej nie rozpoznanych: Koppa i Lindego³¹, a obecnie jest jednym z czterech dzieł zachowanych z tego cyklu.³² *Portret Barnima XII*, następcy Jana Fryderyka,

powstał w związku z kilkukrotnymi pobytami Mosta w Kołobrzegu w latach 1860-1864, udokumentowanymi w jednym ze szkicowników. Malarz kopiował wówczas zespół portretów książąt pomorskich wiszących w bibliotece kościoła Mariackiego.

Młoda chłopka w stroju pyrzyckim, niewielkie studium olejne, pochodzące z 1836 r., trafiło do zbiorów Muzeum

August Ludwig Most, *Handlarze ryb*, 1846, technika olejna, płótno, 49 x 94 cm, BRE Bank S.A. Oddział w Szczecinie, depozyt długoterminowy w Muzeum Narodowym w Szczecinie. Fot. G. Solecki

August Ludwig Most, *Podstuchiwana randka*, 1844, technika olejna, deska, 55 x 42 cm, Muzeum Narodowe w Szczecinie. Fot. G. Solecki

Miejskiego w 1940 r. jako dar Ilse Most z Berlina-Charlottenburga³³. Studium przedstawia młodą kobietę w paradnym stroju pyrzyckim. Most wykonał je prawdopodobnie jako jeden ze szkiców i studiów przygotowawczych do obrazu z tego samego roku, odnotowanego w źródłach³⁴. Ubiór kobiety dokumentuje wczesną fazę stroju ludowego z okolic Pyrzyc, stanowi ważne świadectwo kultury materialnej tego regionu. Jest potwierdzeniem wnikliwego zainteresowania Mosta pomorską kulturą ludową i jej upamiętnianiem. Badania etnograficzne Kurta Drögego i Iwony Karwowskiej jednoznacznie potwierdziły wcześniejszą opinię Ottona Holtzkiego³⁵, iż ukazywane przez Mosta sceny chłopskiego życia z okolic Pyrzyc, dzięki pieczołowitemu oddaniu strojów ludowych,

mają wysoką wartość etnograficzną³⁶.

W Gabinetie Grafiki szczecińskiego Muzeum Narodowego znajdują się cztery wspomniane litografie rysowane przez Augusta Ludwiga Mosta oraz osiem szkiców dokumentujących jego pracę od czasu rozpoczęcia studiów w 1825 r. aż po początek lat 60. XIX w.

Litograficzny portret księżnej Elżbiety Brunswickiej pochodzi ze zbiorów regionalnych, do których nabyty został w 1934 r. z kolekcji Thomasa Grafa na aukcji drezdeńsko-berlińskiego Domu Aukcyjnego C.G. Boernera³⁷. Szkicownik oraz trzy przedstawienia, ilustrujące wydobywanie granitowego głazu w lesie w okolicach Bad Freienwalde, przekazał do zbiorów miejskich w 1940 r. Peter Paul Most, wnuk malarza, zamieszkały w Hanowerze³⁸. Według korespondencji,

którą wnuk artysty prowadził z Ottonem Holtzem, ówczesnym dyrektorem Muzeum Miejskiego, wysłał on do Szczecina pięć paczek zawierających łącznie dziewiętnaście szkiców. Jednak ani litografie, ani szkicowniki nie zostały odnotowane w niemieckiej księdze wpływów. W księdze inwentarzowej Muzeum Pomorza Zachodniego (obecnego Muzeum Narodowego w Szczecinie) wpisano 18 czerwca 1954 r. dziesięć szkiców. Przy przenoszeniu zapisów do nowej księgi, prowadzonej już w ramach organizacyjnych Muzeum Narodowego, wpisano 16 października 1972 r. tylko osiem szkiców³⁹. Jeden ze szkiców, uważany początkowo za szkicownik Mosta, w wyniku przeprowadzonych badań zidentyfikowany został jako szkicownik Paula Schroera. Z kolei inny ze szkiców nie został uwzględniony, w ogóle brak go w zbiorach. Obecna analiza zawartości pozostałych szkiców wskazuje, że z jednego ze szkiców wycięto 10 kart. Przyczyny i warunki powstania obu strat pozostają nieznane.

Od kilku lat Muzeum Narodowe w Szczecinie stara się coraz wyraźniej przypomnieć o znaczeniu Augusta Ludwiga Mosta nie tylko dla historii sztuki pomorskiej i dziejów kulturalnego rozwoju jego rodzinnego miasta. Jest to także przypomnienie o pozycji malarza w dziewiętnastowiecznej panoramie malarstwa niemieckiego, znajdujące potwierdzenie w jakości artystycznej jego dzieł, a także ostatnio w wysokiej ocenie monograficznej wystawy zorganizowanej z okazji dwusetnej rocznicy urodzin twórcy w 2007 r. wspólnie przez Muzeum Narodowe w Szczecinie oraz Pommerisches Landesmuseum w Greifswaldzie. Wzmocnieniem działań jest aktywne kształtowanie muzealnej kolekcji dzieł artysty i jej poszerzanie. Nowe nabytki służą wszechstronnemu pokazaniu twórczości Augusta Ludwiga Mosta, w której duże znaczenie odgrywały nie tylko portrety, ale i przedstawienia rodzajowe oraz pejzaże.

Pierwszym symptomem przyjętej koncepcji pozyskiwania nabytków Muzeum Narodowego w Szczecinie było przyjęcie w formie depozytu obrazu

*Handlarze ryb*⁴⁰. Obraz ten został zakupiony przez BRE-Bank S.A. Oddział w Szczecinie w 1999 r. w Antykwaracie Kolart S.C. w Sopocie właśnie z myślą, by zaprezentować go w salach Muzeum Historii Szczecina, Oddziale Muzeum Narodowego w Szczecinie. Okazały obraz z 1846 r. wnuk malarza przypuszczalnie odnotował w swym katalogu jako *Die Heringspackerei (Pakowanie śledzi)* pod datą 1847, przywołując także replikę wykonaną w 1855 r.⁴¹ Pierwotnie był on zakupiony przez Kunstverein für Pommern, pojawił się jednak na aukcji berlińskiego domu aukcyjnego Lepkego 5 maja 1891 r.⁴² Dalsza historia obrazu do 1999 r. na obecnym etapie wiedzy nie jest znana. Obraz przedstawia rodzajową scenę we wnętrzu dwuizbowego kantoru sprzedaży ryb, gdzie jednocześnie rozgrywa się kilka epizodów z życia codziennego rybaków – oferowanie i sprzedaż towaru, pertraktacje cenowe, solenie i układanie ryb w beczkach, chwila odpoczynku po ciężkiej pracy. Z jednej strony jest przejawem sztuki dokumentującej kulturę rodzimą, z drugiej zaś artysta nawiązał do spopularyzowanych w XVII-wiecznej Holandii scen rodzajowych z życia prostych ludzi. Podjęcie tematu świadczy o stopniowym kształtowaniu się nowoczesnego społeczeństwa w XIX wieku. Czysta i zróżnicowana kolorystyka wzbogacona efektami światłocienowymi dzięki operowaniu punktowym oświetleniem, kierowanym także spoza kadru kompozycji, decyduje o ekspresji dzieła.

W 2008 r. został zakupiony w monachijskim Kunstauktionen Ruef obraz Augusta Ludwiga Mosta z 1845 r. *Rodzina chłopska w izbie*⁴³. Utrzymany w realistycznej konwencji portret skromnej rodziny w ludowych strojach we wnętrzu własnego domu ukazuje domowników muzykujących i tańczących w trakcie radosnego świętowania.

W 2009 r. kolekcja Muzeum Narodowego w Szczecinie wzbogaciła się o obraz pochodzący z 1844 r. *Podstuchiwana randka*, który został zakupiony w hamburskim domu aukcyjnym Hauswedell & Nolte. Obraz bezpośrednio po namalowaniu został zaprezentowany na wystawie w Królewskiej Pruskiej Akademii

August Ludwig Most, *Młoda chłopka w stroju pyrzyckim*, 1836, technika olejna, tektura, 31,8 x 25,6 cm, Muzeum Narodowe w Szczecinie. Fot. G. Solecki

Sztuki w Berlinie, a następnie trafił do rąk prywatnych. Przez wiele lat znany był jedynie z dawnej literatury. Przedstawia wpisaną w górski krajobraz scenę, z postaciami ukazanymi w ludowych strojach, rozgrywającą się na progu gospody. Dzieło zawiera typową dla Augusta Ludwiga Mosta wymowę symboliczną, posiada także rzadko spotykany u niego element satyry obyczajowej i nadający przedstawieniu humorystyczny charakter.

Obraz *W karczmie* powstał w 1834 r. – artysta wykonał go w wieku 27 lat, powróciwszy na stałe do Szczecina z Dreżna. Dzieło, podobnie jak obraz poprzedni, było eksponowane podczas dorocznej wystawy Królewskiej Pruskiej Akademii Sztuki w Berlinie. Okazało się wówczas na tyle atrakcyjne, że bezpo-

średnio z wystawy zostało zakupione przez Berliner Kunstverein. Ostatnio znajdowało się w rękach prywatnych w Nadrenii. Do zbiorów Muzeum Narodowego w Szczecinie praca zakupiona została w 2010 r. za pośrednictwem Kunsthaus Lempertz w Kolonii, podczas 957. aukcji (poz. 1888)⁴⁴. Jest to – jak dotychczas – najwcześniejszy obraz Augusta Ludwiga Mosta we współcześnie tworzonej kolekcji Muzeum Narodowego w Szczecinie. Malarz przedstawił rozbudowaną, wielofiguralną scenę we wnętrzu murowanej, sklepionej gospody, oświetlonej wysokimi arkadowymi oknami. Wśród postaci wypełniających salę karczmy znajduje się bogata i zróżnicowana reprezentacja lokalnej społeczności. Pośród rozmaitych mebli, naczyń rozgrywają się simultanicznie

różne historie – w centrum wesołe, uczujące towarzystwo. Przy małym stole obok okna siedzą pojedynczy goście, jeden czyta gazetę, drugi siedzi zatoniony w myślach, inny śpi. Przez otwarte drzwi wpada z impetem trójosobowa kapela: skrzypek, basista i trębacz – znak, że to pora popołudniowa. Po prawej stronie kobieta przy kontuarze pod ścianą wyciska sok, obok mały pomocnik dokłada szczapy do piecyka. W głębi widać postacie znajdujące się w pomieszczeniu obok. Wpadające przez okno do wnętrza karczmy popołudniowe, żółtawe światło jest elementem integrującym kompozycję, budującym nastrój przedstawienia. Artysta z dużym zainteresowaniem studiował siedemnastowieczne holenderskie sceny rodzajowe, co znajduje potwierdzenie zarówno w ujęciu tego obrazu, jak i w niektórych szkicownikach⁴⁵. Pracując nad własnymi dziełami uwzględniał owoce tych studiów w perspektywnym kształtowaniu wnętrza, rozmieszczeniu, pozach i gestach

postaci, przedstawieniu sprzętów i przedmiotów, oświetleniu wnętrza.

Pochodzący z wczesnego okresu twórczości Augusta Ludwiga Mosta (1842), sygnowany inicjałami malarza *Portret starszej damy* jest interesującym przykładem reprezentacyjnego portretu mieszczańskiego. Z dozą prawdopodobieństwa można sądzić, iż kobieta o wyrazistych, ciemnych oczach, wąskich ustach ukazanych w delikatnym uśmiechu, gładko zaczesanych i upiętych z tyłu włosach, ubrana w ciemną atlasową suknię z koronkowym szalem jest dotąd nie rozpoznaną przedstawicielką pomorskiego kupiectwa. Zakupiony do zbiorów Muzeum Narodowego w Szczecinie w 2010 r., w Sopockim Domu Aukcyjnym, uprzednio wystawiony w monachijskim Auktionshaus Neumeister podczas 348. aukcji (poz. 691)⁴⁶, obraz zwraca uwagę bardzo starannym opracowaniem fizjonomii kobiety oraz elementów jej stroju. Z malarską wirtuozerią artysta odtworzył szczegóły bogato drapowanej

sukni, koronki czepca i pedantycznie opracowanego szala o wypukłym hafcie kwiatowym na delikatnej siateczce. Wykorzystał swe umiejętności psychologicznego charakteryzowania przedstawianej postaci – ukazał wnikliwie osobowość modelki – portret, choć reprezentacyjny, emanuje powściągliwością, zachęca do baczego przyjrzenia się nieupiękzonej, ale pełnej wyrazu, starszej kobiety. Niekonwencjonalne ujęcie dłoni bawiącej się ozdobnym łańcuszkiem podkreśla swobodę i naturalność postaci. Poprzez stonowaną kolorystykę oraz dyskretne operowanie światłem malarz uzyskał wrażenie lekkości kompozycji.

Obrazy Augusta Ludwiga Mosta, wzbogacając obraz ukształtowanej po upadku Napoleona epoki biedermeieru są znaczącym, pomorskim dopełnieniem galerii XIX-wiecznego malarstwa europejskiego Muzeum Narodowego w Szczecinie, stanowiąc jednocześnie przede wszystkim świadectwo bogatej przeszłości Szczecina. ■

PRZYPISY:

¹ H. Grieben, Stettin und Umgegend, Wollin, Usedom und Rügen, Stettin 1857, s. 33.

² *Spory o biedermeier*, wybór, wstęp i oprac. J. Kubiak, Poznań 2006 (seria: *Poznańska Biblioteka Niemiecka*, red. H. Orłowski, Ch. Kleßmann), *Biedermeier. Die Entdeckung der Einfachheit*, red. H. Ottomeyer, K.A. Schröder, L. Winters, kat. wyst. Milwaukee Art Museum 16.09.2006–1.01.2007, Albertina, Wien 2.02–13.05.2007, Deutsches Historisches Museum, Berlin 8.06–2.09.2007, Musée du Louvre, Paris 15.10.2007–15.01.2008, Ostfildern 2006, *Die Welt im Großen und im Kleinen. Kunst und Wissenschaft im Umkreis von Alexander von Humboldt und August Ludwig Most. Festschrift zum 100. Geburtstag des Caspar-David-Friedrich-Instituts der Ernst-Moritz-Arntt-Universität Greifswald*, Protokollband der XI und XII. Greifswalder Romantik-Konferenz und des I. Zürcher Symposiums zur wissenschaftlichen Illustration, S. G.-H. Vogel, Berlin 2009.

³ *August Ludwig Most (1807–1883). Pomorski artysta epoki biedermeieru. Der pommerische Künstler der Biedermeierzeit*, red. E. Gwiazdowska, R. Makala, kat. wyst., Muzeum Narodowe w Szczecinie 10.03–27.05.2007, Pomorsches Landesmuseum Greifswald 8.11–2.12.2007, Szczecin 2007.

⁴ Por.: A. Rosales Rodriguez, *Śladami dawnych mistrzów. Mit Hollandi złotego wieku w dziewiętnastowiecznej kulturze artystycznej*, Warszawa 2008.

⁵ Por.: G.-H. Vogel, *Etnograficzne obrazy rodzajowe Augusta Ludwiga Mosta w kontekście przedstawień scen i strojów ludowych w malarstwie krajów niemieckojęzycznych okresu biedermeieru*, *August Ludwig Mosts ethnographische Genrebilder im Kontext der Darstellungen von Volks- und Trachtenleben in der Malerei der deutschsprachigen Länder zur Zeit des Biedermeiers*, [w:] *August Ludwig Most (1807–1883). Pomorski artysta*, op. cit., s. 10–48.

⁶ E. Włodarczyk, *Wielkomijski rozwój Szczecina w latach 1871–1918*, [w:] *Dzieje Szczecina*, t. 3: 1806–1945, red. B. Wachowiak, Szczecin 1994, s. 279–519 (tutaj s. 343), B. Kozłowski, *Rozwój przestrzenny Szczecina od początku XIX wieku do II wojny światowej*, Szczecin 2002.

⁷ R. Wołagiewicz, *Dzieje szczyńskijskiej kolekcji greckiej sztuki antycznej*, *Przegląd Zachodniopomorski*, 1988, z. 1–2, s. 461–479.

⁸ E. Gwiazdowska, *Szczeciński kupiec Heinrich Stoltzinger jako mecenas, kolekcjoner i grafik*, [w:] *Kultura i sztuka Szczecina w latach 1800–1945. Materiały Seminarium Oddziału Szczecińskiego Stowarzyszenia Historyków Sztuki 16–17 października 1998*, Szczecin 1999, s. 187–196.

⁹ L. Pietsch, *Verzeichniss der Gemälde-Sammlung des Herrn General-Consul Maurer zu Berlin*, Berlin 1863.

¹⁰ Por.: M. Szukała, *Powstanie i działalność Towarzystwa Historii i Starożytności Pomorza w Szczecinie w latach 1824–1918*, Szczecin 2000.

¹¹ *Verzeichniss der Oelgemälde im Stadt-Museum zu Stettin*, Stettin 1880, s. 9, 10, 13, *Verzeichniss der Oelgemälde im Stadt-Museum zu Stettin*, Stettin 1882, s. 10,

¹² F. v. Boetticher, *Malerverke des neunzehnten Jahrhunderts. Beitrag zur Kunstgeschichte*, München 1941, t. 2, s. 82, poz. 40.

¹³ *Stadt-Museum in Stettin*, Stettin 1899, poz. 133, *Stadt-Museum in Stettin*, Stettin 1904, poz. 145, *Stiftung Pommern. Katalog der Gemälde*, oprac. R. Paczkowski, Kiel 1982, s. 148–149, *August Ludwig Most (1807–1883). Pomorski artysta*, op. cit., s. 186–187, poz. 24.

¹⁴ *Stiftung Pommern*, op. cit., s. 149, *August Ludwig Most (1807–1883). Pomorski artysta*, op. cit., s. 186–187, poz. 24.

¹⁵ *Das Stadtbild Stettins vom 16. Jahrhundert bis zur Gegenwart in Gemälden, Zeichnungen und Bildrucken der Zeit. Ausstellung veranstaltet vom Stettiner Museumsverein, Museum der Stadt Stettin vom 18. Oktober bis 15. November 1936*, red. O. Holtze, [Stettin 1936], s. 22, poz. 113.

¹⁶ *Erwerbungs-Inventar der Sammlung...*, B. s. 71, 1933/34, poz. 989, s. 73, 1934/35, poz. 996–997.

¹⁷ P. P. Most, *Gemälde des Malers Ludwig Most, 1937* (kopia maszynopisu w zbiorach Muzeum Narodowego w Szczecinie), s. 2, poz. 12, *Stiftung Pommern*, op. cit., s. 145–146, *August Ludwig Most (1807–1883). Pomorski artysta*, op. cit., s. 204–205, poz. 30.

¹⁸ *Das Stadtbild Stettins*, op. cit., s. 19, poz. 90.

¹⁹ P. P. Most, op. cit., s. 50, poz. 161–168.

²⁰ *Erwerbungs-Inventar*, loc. cit., s. 50, 1927/28, poz. 738.

²¹ *Erwerbungs-Inventar*, loc. cit., s. 121, 1939/40, poz. 1175.

²² *Erwerbungs-Inventar*, loc. cit., s. 111, 1939/40, poz. 1149, *Stiftung Pommern*, op. cit., s. 147–148, *August Ludwig Most (1807–1883). Pomorski artysta*, op. cit., s. 232–233, poz. kat. 40.

²³ *Erwerbungs-Inventar*, loc. cit., s. 121 1939/40, poz. 1174.

²⁴ *Erwerbungs-Inventar*, loc. cit., s. 68, 1932/33, poz. 959.

²⁵ *Erwerbungs-Inventar*, loc. cit., s. 80, 1935/36, poz. 1040.

²⁶ *Erwerbungs-Inventar*, loc. cit., s. 121, 1939/40, poz. 1172.

²⁷ Znacząca część kolekcji dawnego Muzeum Miejskiego trafiła do Niemiec Zachodnich, stając się podstawą kolekcji Stiftung Pommern w Kilonii, prezentowanej w zachodnim skrzydle kilonskiego zamku Rantzau, a obecnie stanowi własność otwartego w 2005 r. Pommerches Landesmuseum w Greifswaldzie. Por.: *Stiftung Pommern*, op. cit., Ch. Pieske, *Die Druckgraphik des Stadtmuseums Stettin bis 1945. Stiftung Pommern Kiel, Museum der Hansestadt Greifswald*, t. 1–2, Neumünster 1997.

²⁸ *Od Cranacha do Corintha. Malarstwo ze zbiorów Muzeum Narodowego w Szczecinie / Von Cranach bis Corinthe. Alte Malerei aus den Sammlungen des Museums Narodowe in Szczecin*, red. D. Kacprzak, R. Makala, A. Kolbiarz, kat. wyst. Muzeum Sztuki w Łodzi 14.12.2006–18.02.2007, Muzeum Narodowe w Szczecinie 2.06–30.09.2007, Szczecin 2006.

²⁹ P. P. Most, loc. cit., s. 50, poz. 166, *Od Cranacha do Corintha*, op. cit., poz. 26, *August Ludwig Most (1807–1883). Pomorski artysta*, op. cit., s. 174–175, poz. 19.

³⁰ *August Ludwig Most (1807–1883). Pomorski artysta*, op. cit., s. 198–199, poz. 28.

³¹ *Verzeichniss* (1880), op. cit., s. 13, poz. 153; *Katalog* (1904), op. cit., s. 26.

³² *Verzeichniss* (1880), op. cit., s. 13; poz. 145, 148, 149.

³³ *Erwerbungs-Inventar*, loc. cit., s. 121, 1939/40, poz. 1176, *August Ludwig Most (1807–1883). Pomorski artysta*, op. cit., s. 154–155, poz. 12.

³⁴ P. P. Most, loc. cit., poz. 43; *Ermahnung eines pommerischen Bauern aus dem Weizacker bei Pyritz an seine Tochter, welche konfirmiert werden soll*.

³⁵ O. Holtze, *August Ludwig Most*, [w:] U. Thieme, F. Becker, *Allgemeines Lexikon der Bildenden Künstler von der Antike bis zur Gegenwart*, Leipzig 1907–1950, t. 25 (1931), s. 188.

³⁶ I. Karwowska, *Die Pyritzer Tracht in den Sammlungen und Bildbeständen des Nationalmuseums in Stettin, Bundesinstitut für Kultur und Geschichte der Deutschen in östlichen Europa*, <http://www.bkg.de/weizackertracht/8032.html> (<http://www.bkg.de/weizackertracht/8032.html> (dostęp 29.12.2010)), K. Dřože, *August Ludwig Most i obraz stroju pyrzyckiego / August Ludwig Most und das Bild der Weizackertracht*, [w:] *August Ludwig Most (1807–1883). Pomorski artysta*, op. cit., s. 70–99.

³⁷ Jest to jedyny portret Elżbiety Brunswickiej zachowany w szczecińskich zbiorach. Pozostałe dwa obrazy olejne – jeden w zbiorach miejskich, drugi w regionalnych – zaginęły, por. P. P. Most, op. cit., s. 50, 52, poz. 162, 161, 171, zob. także: *August Ludwig Most (1807–1883). Pomorski artysta*, op. cit., 168–169, poz. 17.

³⁸ P. P. Most, op. cit., s. 13, poz. kat. 14.

³⁹ E. Gwiazdowska, *Rola szycowników w twórczości Augusta Ludwiga Mosta*, [w:] *August Ludwig Most (1807–1883). Pomorski artysta*, op. cit., s. 100–120.

⁴⁰ *Od Cranacha do Corintha*, op. cit., poz. 27, *August Ludwig Most (1807–1883). Pomorski artysta*, op. cit., s. 162–163, poz. kat. 15.

⁴¹ P. P. Most, loc. cit., poz. 83, poz. 119.

⁴² F. v. Boetticher, op. cit., s. 83, poz. 46.

⁴³ *Kunstauktionen Ruff*, Auktion-Kat. 21.09.2007, s. 76, poz. 139, zob. także: P. P. Most, op. cit., s. 12, poz. 77 (Most niejednokrotnie wykonywał więcej wersji danej kompozycji, prawdopodobnie druga wersja: Tyroler Familie. Der Vater tanzt mit dem kleinen Kinde auf dem Arm).

⁴⁴ <http://www.lempertzonline.de/glots.asp?v=k1026400009570000100000&mkat=0&mablos=&martist=LUDWIG+AUGUST+MOST&msb=> (dostęp 27.12.2010).

⁴⁵ E. Gwiazdowska, *Rola szycowników*, op. cit., s. 119–120.

⁴⁶ <http://www.globalot.com/kataloge.asp?inusernr=k102694> (dostęp 27.12.2010).